

BEVARINGSPLAN

FOR

KIRKEGÅRDENE I MODUM KOMMUNE

15.mai 2008

Vedtatt av Modum kommunestyre 16. juni 2008

INNHOLDSFORTEGNELSE

1	KONKLUSJON.....	5
2	INNLEDNING	7
2.1	Bakgrunn	7
2.2	Retningslinjer for planen	7
2.3	Gjennomføring.....	8
3	BESKRIVELSE AV KIRKEGÅRDENE.....	9
3.1	Heggen kirkegård.....	9
3.2	Nykirke kirkegård	9
3.3	Snarum kirkegård.....	9
3.4	Åmot kirkegård	9
3.5	Rud kirkegård	10
3.6	Vestre Spone kirkegård	10
3.7	Gulsrud kirkegård	10
4	KIRKEGÅRDSSKJEMAENE.....	11
4.1	Felles for kirkegårdene.....	11
4.2	Om skjemaenes kategorier	12
4.2.1	Bevare	12
4.2.2	Gjenbruk	12
4.2.3	Kan fjernes	12
4.2.4	Feste av grav – eiendomsretten til gravminnet	13
5	BEVARINGSPLAN	14
5.1	Heggen kirkegård.....	14
5.1.1	Heggen 1 (felt 1-15+18, 19-28)	14
5.1.1.1	Bevare	14
5.1.1.2	Gjenbruk	16
5.1.2	Heggen 2 (felt 51-52, 16, 17 og 25)	16
5.1.2.1	Bevare	16
5.1.2.2	Gjenbruk	17
5.2	Nykirke kirkegård	18
5.2.1	Bevare	18
5.2.2	Gjenbruk	19
5.3	Snarum kirkegård.....	20
5.3.1	Bevare	20
5.3.2	Gjenbruk	20
5.4	Åmot kirkegård	21
5.4.1	Bevare	21
5.4.2	Gjenbruk	21
5.5	Rud kirkegård	21
5.5.1	Bevare	22
5.5.2	Gjenbruk	22
5.6	Vestre Spone kirkegård	22
5.6.1	Bevare	23
5.6.2	Gjenbruk	23
5.7	Gulsrud kirkegård	24
5.7.1	Bevare	24
5.7.2	Gjenbruk	24
5.8	Prestegraver på Heggen.....	24

6	OVERSIKT OVER GRAVSTEDER TIL BEVARING.....	25
7	OVERSIKT OVER GRAVSTEDER TIL GJENBRUK	26
8	KONSEKVENSER OG ØKONOMISKE FORHOLD	27
8.1	Konsekvenser.....	27
8.1.1	Nye kirkegårdsvedtekter.....	27
8.1.2	Restaurering av gravminner til bevaring	27
8.1.3	Oppussing av gravminner til gjenbruk	28
8.2	Økonomiske forhold.....	28

VEDLEGG

- Vedlegg 1a: Heggen kirkegård, felt 1-15+18
- Vedlegg 1b: Heggen kirkegård, felt 19-28
- Vedlegg 1c: Heggen kirkegård, felt 51-52
- Vedlegg 1d: Heggen kirkegård, felt 16
- Vedlegg 1e: Heggen kirkegård, felt 17
- Vedlegg 1f: Heggen kirkegård, felt 25
- Vedlegg 2: Nykirke kirkegård
- Vedlegg 3: Snarum kirkegård
- Vedlegg 4: Åmot kirkegård
- Vedlegg 5: Rud kirkegård
- Vedlegg 6: Vestre Spone kirkegård
- Vedlegg 7: Gulsrud kirkegård
- Vedlegg 8: Totalsum antall typer gravminner
- Vedlegg 9: Alle kirkegårder: Totalantall Bevare, Gjenbruk, Kan fjernes
- Vedlegg 10: Heggen: Totalantall Bevare, Gjenbruk, Kan fjernes
- Vedlegg 11: Alle kirkegårder: Antall av typer til bevaring
- Vedlegg 12: Heggen: Antall av typer til bevaring
- Vedlegg 13: Alle kirkegårder: Antall av typer til gjenbruk
- Vedlegg 14: Heggen: Antall av typer til gjenbruk
- Vedlegg 15: Kart over Heggen kirkegård
- Vedlegg 16: Kart over Nykirke kirkegård
- Vedlegg 17: Kart over Snarum kirkegård
- Vedlegg 18: Kart over Åmot kirkegård
- Vedlegg 19: Kart over Rud kirkegård
- Vedlegg 20: Kart over Vestre Spone kirkegård
- Vedlegg 21: Kart over Gulsrud kirkegård
- Vedlegg 22: Forslag til nye kirkegårdsvedtekter
- Vedlegg 23: Pris for oppussing til gjenbruk
- Vedlegg 24: Eksempel på utfylt registreringskjema

KILDER

Christie, Sigrid. ”Kirkegården som bevaringsverdig anlegg: Gravminnenes utvikling”, i *Kirkegårdskultur 1/1991*.

Klingberg, Helge og Aud Wefald. *Bevaringsarbeid på kirkegårder*. Landslaget for kirkegårdskultur, 1995.

Klingberg, Helge, Oddbjørn Sørmoen og Aud Wefald (red). *Kirkegården: Et levende kulturminne*. ARFO, 2005.

Mamen, Hans Chr. *Vandringer i de dødes hage: Asker kirkegård*. Asker kirkelige fellesråd, 2007.

Wefald, Aud. *Bevaringsplan for Bryn kirkegård*.

1 KONKLUSJON

Modum kommunes hensikt med å utarbeide bevaringsplanen for kirkegårdene, er å få en oversikt over kulturhistorisk verdifulle, og andre spesielle eller unike gravminner, som finnes på kirkegårdene. Det gir kommunen et godt utgangspunkt for å verne et representativt utvalg av disse gravminnene enten i form av bevaring eller gjenbruk. Bevaringsplanen skal fungere som et oversiktlig arbeidsredskap for kommunen i dette arbeidet.

I denne planen har vi gjort en vurdering av samtlige gravminner som er eldre enn 60 år (pr 2003) og unike gravminner som er yngre enn 60 år på de 7 kirkegårdene våre:

	Totalt	Privat eid	Offentlig eid
Til bevaring	141	68	73
Til gjenbruk	141	105*	36
Kan fjernes	345	288*	57
Sum	627	461	166

*gjelder først når gravfestet er sagt opp og gravminnet overdratt til kirkegårdsmyndighetene

141 gravminner er vurdert som bevaringsverdige på bakgrunn av bestemte kriterier, mens 141 gravminner er gjenbruksaktuelle. De resterende 344 gravminnene er satt i kategorien ”Kan fjernes”. Dette er ikke et signal fra oss om at disse gravminnene er mindre verdifulle enn andre gravminner, men i en slik prosess må et utvalg gjøres og vi har lagt vekt på følgende:

- Kirkegårdenes eldste gravminner
- Gravminner med historisk verdi
- Representativt utvalg fra enkle til mer påkostede gravminner
- Spesielle og unike gravminner
- Gravminner som viser historie og bruk over lenger tid

Vi er i tvil om i hvor stor grad vi skal verne et gravminne på bakgrunn av hvem som er gravlagt der. Mange mennesker i Modum har betydd mye for bygda, og fine minnesmerker er tegnet av dem gjennom fortellinger i bøker og heftene Gamle Modum. Gravstøttene på kirkegården er i første rekke familiens minne over de som er gått bort. Vi har derfor ikke lagt vekt på navnene på støtten når vi har vurdert bevaring, med 3 unntak:

- Christopher Hornsrud, statsminister 1928
- Andreas E.Disen, kunstmaler
- Anders Kongsrud, kunstmaler

I tillegg har vi tatt med de gamle prestegravene på Heggen.

En tredjedel av gravminnene til bevaring, er plassert på feltene 16, 17 og 25 som ligger rundt inngangen til Heggen kirke. Her gjorde Heggen menighetsråd et vedtak om bevaring i 1975. Vedtaket den gangen ga ingen retningslinjer for hvordan søknader om for eksempel fjerning av de enkelte gravminnene skulle håndteres. I denne bevaringsplanen har vi laget forslag til regler for disse feltene som kan tas inn i kirkegårdsvedtektene, og dermed være en god hjelp for videre forvaltning av disse områdene.

De andre gravminnene til bevaring, 86 stk, er enkeltgravsteder fordelt på alle de sju kirkegårdene som vi mener er bevaringsverdige og representerer en kultur- og lokalhistorisk verdi. Også her er det utarbeidet forslag til ny paragraf i kirkegårdsvedtektene som vil gi regler for håndtering av bevaringsspørsmålet når gravminnene er i privat eie.

Gjennomføringen av bevaringsplanen har også en økonomisk side:

Generelt er det slik at gravminner som er eller blir overtatt av det offentlige til bevaring, medfører at selve gravene de står på vil gå ut av bruk. Disse gravene representerer også en verdi fordi det i dag er kostbart å opparbeide nye. Samtidig har vi i dag et stort antall gravminner i offentlig eie som er blitt stående på kirkegårdene fordi vi har ønsket å vurdere dem i en større sammenheng før de blir fjernet. Bevaringsplanen foreslår nå at vi kan fjerne 57 av disse gravminnene og gjenbruke 36 gravminner. Det betyr at vi frigjør noen flere graver til gjenbruk, enn vi binder opp i bevaring.

Når det gjelder bevaring/gjenbruk av selve gravminnene vil det koste:

- Mange av gravminnene som er foreslått til bevaring trenger oppussing. Så lenge graven er i bruk og gravminnet er i privat eie, er det eieren selv som må bestemme og eventuelt bekoste oppussing av gravminnet. Når gravfestet opphører og gravminnet er overtatt av kirkegårdsmyndighetene er det offentlige som skal bære utgiftene til oppussing. Kostnadene til dette beløper seg til ca 365.000 kr for de 73 gravminnene som allerede er i offentlig eie.
- Gravminnene som er foreslått til gjenbruk må slipes ned og istandsettes før de kan tilbys for salg. Dette gir en utgift som kan dekkes inn ved salg når gravstedet blir tatt i bruk igjen seinere. Arbeidet bør settes ut på anbud og salgsprisen må dekke alle utgiftene. Det forutsettes at gravminnene overdras til kirkegårdsmyndighetene vederlagsfritt når gravfestet opphører. Kostnadene til nedsliping og istandsetting beløper seg til ca 215.000 kr for de 36 gravminnene som er i offentlig eie nå.
- Det er litt usikkert hvor populært det vil være å velge en gravstøtte som er til gjenbruk, men siden mange av gravstøtte hører til i kirkenes nærmeste områder, og gjenbruk er ressursvennlig, regner vi med at gjenbruk kan ta seg opp etter hvert. Salg av 15 gravstøtter de 5 første årene vil gi en inntekt på ca 90.000kr og bør kunne være realistisk.

Ved å bruke 100.000 hvert år i en femårsperiode mener vi at gravminnene som er i offentlig eie og er foreslått til bevaring eller gjenbruk kan pusses opp. Videre salg av gravstøtter til gjenbruk, kan danne inntekter til oppussing av nye gravminner som etter hvert kommer til bevaring.

Kirkegårdene i Modum kommune har et rikt utvalg av kulturhistorisk interessante gravminner. Ved å gjennomføre bevaringsplanen, er kommunen sikret å opprettholde et variert kirkegårdslandskap og –miljø for fremtiden, noe som har en stor lokalhistorisk verdi.

2 INNLEDNING

2.1 Bakgrunn

Kirkegårdene i Modum kommune endrer seg i takt med tiden, gamle graver slettes og tas i bruk på nytt. Gamle gravminner forsvinner og blir erstattet med nye. Kirkegårdene forandrer utseende. Kulturmyndighetene ber oss stoppe opp og vurdere hvilke gravminner som bør bevares og hvilke vi kan fjerne. Hvis vi ikke lager en bevaringsplan selv, skal fylkeskommunen vurdere hvilke gravminner over 60 år som skal bevares, noe som vil være tungvindt og arbeidskrevende. Derfor ønsker vi å lage en egen bevaringsplan for kirkegårdene i Modum. Planen skal gi oss en oversikt over hva slags gravminner vi har som er over 60 år, og om noen er spesielt verdifulle kulturhistorisk sett uansett alder. Så kan vi finne ut hvor mange gravminner som bør bevares for at vi skal beholde et representativt utvalg av gravminner. Planen kan også hindre at vi fjerner unike og spesielle gravminner fra kirkegårdene våre. I tillegg ønsker vi å bevare gravstøtten i form av gjenbruk av selve støtten. På den måten vil vi kunne bevare gravstøtten, og bruke den som et viktig element i bevaringen av kirkegårdsmiljøet.

Målet med bevaringsplanen er å skape et hendig og oversiktlig arbeidsredskap, som kommunen kan bruke i sitt arbeid for å opprettholde et variert miljø på kirkegårdene, som samtidig speiler kommunens kulturhistorie.

Planen omfatter kommunens 7 kirkegårder, og vurderingene er gjort med utgangspunkt i registreringsarbeidet av gravminner. Alle felt har vært vurdert.

2.2 Retningslinjer for planen

Denne bevaringsplanen tar utgangspunkt i Landslaget for kirkegårdskultur sin rapport "Bevaringsarbeid på kirkegårder", utgitt i 1995. Både registreringsskjemaene som ble brukt til registreringsarbeidet, og fremgangsmåte, er hentet derfra.

Vi finner lovgrunnlag for bevaringsplanen i Forskrifter til lov om kirkegårder, kremasjon og gravferd: §27 *Bevaring*:

Kirkelig fellesråd* kan vedta at områder av kirkegården eller enkeltgraver med gravminner og annet utstyr skal bevares. Slikt vedtak kan bl.a. gjøres dersom gravminner på et område av kirkegården eller en grav er av en viss alder, at det representerer stilhistorie, har et lokalt særpreg i form eller materialbruk, gir uttrykk for en interessant personalhistorie eller er unikt.

Kirkegårdsvedtektene skal inneholde egne bestemmelser for de områder eller graver som vedtas bevart.

*I Modum er det kommunestyret som skal gjøre slike vedtak, fordi det er kommunen som har forvaltningsansvaret for kirkegårdene, og ikke kirkelig fellesråd.

Bevaringsplanen er lagt frem for første gangs behandling i formannskapet 28.01.2008. Den ble deretter sendt ut på høring til Modum kirkelig fellesråd og andre tros- og livssynssamfunn, Modum historielag, fylkeskommunens kulturvernleder og departementets kirkegårdskonsulent og hovedutvalg for teknisk sektor og kultur. Planen behandles endelig av kommunestyret 16. juni 2008. Fylkesmannen godkjenner eventuelle vedtektsendringer.

2.3 Gjennomføring

Registreringsarbeidet ble gjort i forbindelse med utarbeidelsen av bevaringsplanen for kirkegårdene i Modum kommune. Sommeren 2000 begynte Kari Drolsum, og somrene 2003 og 2004 fortsatte Hilde Kjøll og Line Mørk Helganger.

Noen kriterier ble lagt til grunn for registreringen:

- Gravminner eldre enn 60 år
- Unike eller spesielle gravminner yngre enn 60 år

Med grunnlag i disse kriteriene, ble alle gravminnene på alle kirkegårdene, undersøkt. Hvert gravminne som oppfylte kravene, ble registrert på egne skjemaer. Disse skjemaene inneholder opplysninger om plassering, størrelse, en beskrivelse og et bilde av gravminnet. Alle målinger er gjort med målebånd. Alle bevaringsskjemaene 627 stk og en sammenstilling av disse hører formeldt sett til bevaringsplanen, men er ikke trykket opp for distribuering. Materialet oppbevares på kirkegårdkontoret.

Bevaringsplanen for kirkegårdene i Modum kommune er utført av Line Mørk Helganger og prosjektansvarlig har vært kommunegartner Tone Hiorth.

3 BESKRIVELSE AV KIRKEGÅRDENE

3.1 Heggen kirkegård

Heggen kirke er en middelalderkirke, og den er omgitt av kirkegården på alle sider. Av bygninger kan det nevnes at det, i tillegg til selve kirken, er et gravkapell fra omkring 1930, som er plassert øst for kirken. Nord for gravkapellet, er en urnelund. To felt mot vest, rundt kirkens inngangsparti, er fredet etter vedtak i menighetsrådet fra 1975. Vegetasjonen består av aske- og lindetrær, hvorav asketrærne også er fredet etter vedtak i Kirke- og undervisningsdepartementet fra 1950.

Heggen kirkegård har et samlet areal på 36 da, hvorav også veier og parkering inngår. Siste gang utvidet i 1989. Det totale antallet graver på Heggen kirkegård, fordelt på 58 felt, er 3724 pr oktober 2007. Det er registrert 268 gravminner på kirkegården i forbindelse med utarbeidelsen av bevaringsplanen.

3.2 Nykirke kirkegård

Nykirke er omgitt av kirkegården på alle kanter, unntatt mot øst. Dette har vært et kirkested helt fra middelalderen, men ingenting av middelalderkirkegården er synlig i dag. Kirkegården rammes inn av svenskasal mot sør og vest, og ellers dominerer noen store lønne- og bjørketrær. På den sørøstre delen av kirkegården er det bevart noen gamle familiegraver og flere gravminner fra Blaafarveværkstiden.

Nykirke kirkegård har et samlet areal på 13, 6 da. Det er totalt 1115 graver fordelt på 8 felt, 100 registrerte gravminner.

3.3 Snarum kirkegård

Kirkegården på Snarum ligger på østsiden av Gamle Hallingdalsvei, på nordsiden av kirken. Snarum kirkegård er også et gammelt middelalderområde, men heller ikke her er den synlig i dag. Fra gammelt av har kirkegården vært innrammet av bjørketrær. Disse er i løpet av de siste årene hugget og erstattet med nye bjørketrær.

Det samlede arealet for Snarum kirkegård er 12, 54 da. Kirkegården ble sist utvidet i 1982. På 23 felt, med til sammen 1076 graver, er 76 gravminner registrert.

3.4 Åmot kirkegård

Åmot kirkegård ligger sør for kirken. Øst for kirkegården går trafikkert vei, og i vest ligger to skoleanlegg med gangvei forbi kirkegården. Den eldste delen av kirkegården er innrammet av store, gamle bjørketrær mot kirken og hovedveien. Etter utvidelsen i sør ble det plantet lønnetrær mot hovedveien og svenskasal inne på kirkegården for å dele opp denne i mindre rom.

Samlet areal er 17, 05 da, og kirkegården ble sist utvidet i 1974. 2013 er det totale antallet graver fordelt på 20 felt, av disse er 98 gravminner registrert.

3.5 Rud kirkegård

Nord for kirken ligger kirkegården, inntil riksvei 35. Sør for kirken er det et parkmessig område med bjørketrær mot veien og furutrær i området hvor gravkapellet ligger. Selve kirkegården er innrammet av rognetrær.

Det samlede arealet for Rud kirkegård, er 9, 44 da. Kirkegården har 8 felt med totalt 603 graver, hvorav 33 gravminner er registrert.

3.6 Vestre Spone kirkegård

Vestre Spone kirke er omgitt av kirkegården på alle kanter. I sør og vest er det skog og i nord og øst ligger jordene inntil kirkegårdsgjerdet. Et lite gravkapell er plassert på sørsiden av veien inn til kirken.

Samlet areal er 9, 63 da, og kirkegården ble utvidet siste gang i 1990. Det er blitt registrert 40 gravminner av de 730 gravene på kirkegården, som er fordelt på 10 felt.

3.7 Gulsrud kirkegård

Kirkegården ligger sørvest for kirken, og vegetasjonen består av flere store bjørketrær.

Kirkegårdens samlede areal er 4, 22 da, og siste utvidelse var i 1953. Totalt antall graver er 422 fordelt på 6 felt, og av disse er 12 gravminner registrert.

Det totale antallet graver på kirkegårdene i Modum kommune gjelder pr oktober 2007. Av disse 9683 gravene, er 627 gravminner registrert.

4 KIRKEGÅRDSSKJEMAENE

4.1 Felles for kirkegårdene

Det er utarbeidet egne skjemaer for hver kirkegård, som skjematisk fremstiller bevaringsvurderingene inndelt i forskjellige kategorier. Disse kategoriene er kalt "Bevare", "Gjenbruk" og "Kan fjernes". Hver kategori er i tillegg utdypet med antall festede graver. Gravminner som er vurdert som bevaringsverdige eller gjenbruksaktuelle, er notert med gravnummer. Ytterligere har skjemaene et eget kommentarfelt hvor eventuelle utdypende forklaringer er notert.

Gravminnene er fordelt i typer gravminner, hvor typene er gitt ved bokstavkode. Hvert skjema inneholder en forklaring av bokstavkodene.

- A = kvadratisk gravminne
- B = rektangulært, stående gravminne
- C = rektangulært, liggende gravminne
- D = rektangulært gravminne med vanger
- E = kvadratisk obelisk
- F = flat obelisk
- G = kulet gravminne
- H = naturstein
- I = gravminne med relieff som dekorasjon
- J = jernkors
- K = jernplate (i bakken)
- L = steinplate (i bakken)
- Annet = en del gravminner er vanskelig å kategorisere, og de er samlet i denne kategorien. Det er derfor ingen likheter mellom disse gravminnene i utgangspunktet, foruten at de ikke ligner gravminner i andre kategorier.

Skjemaene om hver kirkegård er lagd for å være et oversiktlig verktøy for kommunen i arbeidet med å gjennomføre bevaringsplanen. De gir gode oversikter over hva vi har, hva som kan fjernes og hva som bør bevares.

Kirkegårdene har varierende størrelser, og derfor er det også naturlig at det er varierende antall registrerte gravminner på de forskjellige kirkegårdene. Foruten Heggen, har alle kirkegårdene ett skjema. Heggen er fordelt på seks forskjellige skjemaer, ettersom det er den største og mest omfattende kirkegården. I tillegg til oversiktsskjemaer for kirkegårdene enkeltvis [vedlegg 1-7], er det også vedlagt et skjema med oversikt over kirkegårdens totalsum av typer gravminner [vedlegg 8], et skjema med totalantall for gravminner satt til "Bevare", "Gjenbruk" eller "Kan fjernes" med antall festet til hver kategori [vedlegg 9], dessuten et tilsvarende for bare Heggen [vedlegg 10]. Vedlegg 11 fremstiller hvor mange av forskjellige typer gravminner som er satt til bevaring på alle kirkegårdene til sammen, mens vedlegg 12 viser det samme, men bare for Heggen. På samme måte er antall gravminner som er satt til gjenbruk fremstilt for alle kirkegårdene samlet i vedlegg 13, mens vedlegg 14 viser gjenbruk på Heggen.

4.2 Om skjemaenes kategorier

4.2.1 Bevare

Ved å bevare gravminner, opprettholder vi en variasjon i kirkegårdslandskapet. Kirkegårdene har flere gravminner som er gamle, og bevaring av disse vil i seg selv være en berikelse for kirkegårdene. Ved å bevare de eldste gravminnene tar vi vare på en viktig del av lokalhistorien.

Kriterier vi har lagt til grunn for bevaring:

- Kirkegårdenes eldste gravminner
- Gravminner med historisk verdi
- Representativt utvalg: fra enkle til mer påkostete gravminner
- Gravminner som viser historie og bruk over lengre tid
- Spesielle eller unike gravminner

4.2.2 Gjenbruk

Ved siden av å bevare gravminner som beskrevet over, skal også noen gravminner gjenbrukes. Ved å gjøre dette, sikrer vi at kirkegårdene har et representativt utvalg typer gravminner i fremtiden, uten at alle trenger å bevares. På denne måten vil kirkegårdslandskapet kunne fremstå med en variasjon mellom gamle gravminner bevart som de er, gravminner som ikke lenger lages i dag, men som er blitt gjenbrukt, samt nyere gravminner. Kirkegårdene vil dermed gjenspeile de forskjellige tidenes gravminner, gjennom både bevaring og gjenbruk, ved siden av de nyere gravminnene som kommer til i dag. Gjenbruk er hensiktsmessig også i forhold til plassproblematikken på kirkegårdene, og gjennomføring av gjenbruk vil derfor være en økonomisk gevinst.

Gjenbruk skal skje ved at kommunen tar over ansvaret for gravminner hvor festetiden er over og festet er avsluttet. Disse gravminnene kan da slipes ned og brukes om igjen, ved at kommunen selger dem. I salgssammenheng kan de som sørger for gravferden bli tilbudt et gravsted med gravminne. Slik sikrer vi at gravminnet blir representant for sin type i sitt opprinnelige miljø. I tillegg kan det også være aktuelt å tilby enkelte gamle gravminner på de eldste gravfeltene på Heggen.

Ettersom gravminnene som gjenbrukes er gamle og representerer tidligere typer gravminner, bør årstallet for førstegangs bruk bli skrevet på gravminnene på en nøytral måte, slik at det kan sees når de opprinnelig ble tatt i bruk.

4.2.3 Kan fjernes

Av skjemaene våre fremgår det at mange gravminner er plassert i kategorien "Kan fjernes". Dette betyr ikke at vi anser dem som mindre viktig enn andre gravminner. Noen gravminner faller utenom bevaring og gjenbruk ettersom de er for nye. Det vil si at de opprinnelige gravminnene er fjernet og erstattet av nyere typer, som dermed faller utenfor vår plan. Et av målene våre er at vi vil sikre et representativt utvalg gravminner. Forkjellige tider har hatt forskjellige typer gravminner som populære, og noen typer er dermed overrepresentert i dagens kirkegårdslandskap.

Gjennom vurderingene vi har gjort, har vi sikret at alle typer gravminner som passer til våre kriterier, vil være representert. Ettersom vi ikke har mulighet til å ta vare på alle gravminner, vil det derfor være mulig å fjerne noen når festetiden er ute og familien ikke lenger vil ha gravstedet.

4.2.4 Feste av grav – eiendomsretten til gravminnet

De fleste gravstedene med gravminner er festet. Gjennom å betale festeavgift til kommunen hvert 10. år kan gravstedet festes inntil det har gått 60 år siden siste gravlegging i gravstedet. På det tidspunktet går gravstedet tilbake til kirkegården (kirkegårdsvedtektene §3).

Gravminnene eies av gravfesteren. Kirkegårdsloven av §18 sier at *”Når festet opphører skal festeren om mulig gis anledning til å fjerne gravminne og lignende innretninger fra kirkegården. Det som ikke fjernes fra kirkegården innen seks måneder etter festets opphør, tilfaller kirkegården.”* Gravminnet går da over fra å være i privat eie til å være i offentlig eie.

De 627 gravminnene vi har vurdert på kirkegårdene i Modum kommune, fordeler seg slik mellom privat eide og offentlig eide gravminner:

	Totalt	Privat eid	Offentlig eid
Til bevaring	141	68 (47%)	73
Til gjenbruk	141	105 (75%)	36
Kan fjernes	345	288 (83%)	57
Sum	627	461	166

Som man ser er det flest privat eide gravminner i kategorien ”Kan fjernes”. Dermed regner vi med at disse gravminnene fortsatt vil være i bruk en tid fremover. I kategorien ”Bevaring” er det flest offentlig eide gravminner, noe som stiller krav til kommunen om å restaurere og istandsette disse gravminnene. Den nest største andelen av privat eide gravminner finner vi i gruppen ”Gjenbruk”, og på bakgrunn av dette ønsker vi å oppfordre familiene til å fortsette å bruke gravminnene sine.

Man kan spørre hvorfor det er så mange offentlig eide gravminner på kirkegårdene våre. Det har sin bakgrunn i at vi lenge har ventet på at bevaringsplanen skulle komme, slik at vi kunne få et bedre vurderingsgrunnlag for om vi skulle fjerne gravminnet eller ikke. Gamle gravminner på gravsteder som ble slettet på feltene 16, 17 og 25 er også blitt overtatt av kommunen på bakgrunn av Heggen menighetsråds vedtak om bevaring av disse områdene. Vi har også noen graver hvor det har vært vanskelig å komme i kontakt med festerne og dermed er fjerning av støttene utsatt.

5 BEVARINGSPLAN

I denne delen skal vi gå litt nærmere inn på de forskjellige kirkegårdene, og se hva slags materiale vi har. Vi vil se på én kirkegård av gangen, og med bakgrunn i oversiktsskjemaene vil vi kommentere hva disse skjemaene forteller oss. Viktige elementer vil være hva slags typer gravminner som er foreslått til bevaring eller gjenbruk, i tillegg til spesielle gravminner og andre gravminner som av diverse årsaker bør kommenteres.

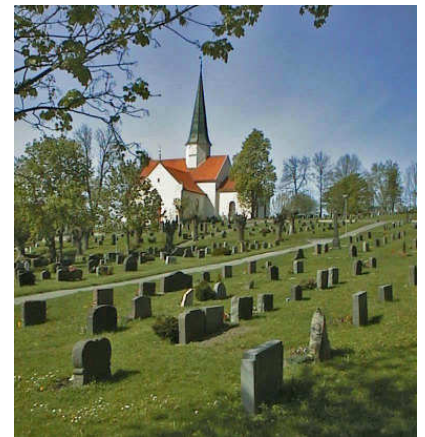
Av skjemaet "Sum alle kirkegårder: Bevaring av typer" [vedlegg 11] og skjemaet "Sum alle kirkegårder: Gjenbruk av typer" [vedlegg 13], fremgår det at alle typene gravminner, utenom én, er bevart på kirkegårdene, enten ved bevaring eller gjenbruk, hele kommunen sett under ett. Den eneste typen gravminne vi ikke har bevart, er av typen H (naturstein). Dette kommer av at det er en type gravminne som er blitt tatt i bruk i nyere tid, og de eksemplene på naturstein vi har i våre registreringskjemaer er nyere gravminner som har erstattet eldre gravminner. Dermed faller de utenfor vår plan som nevnt under punkt 3.2.3 over. Det kan også i denne sammenheng nevnes, at det er gravminnetypen Annet som har flest gravminner til bevaring, mens gravminnetypen F (flat obelisk) har flest gravminner til gjenbruk.

5.1 Heggen kirkegård

Som nevnt er Heggen kirkegård den største og mest omfattende kirkegården. Kirkegården kan hovedsakelig deles i to, hvor gravfeltene 1-15 og 18 i tillegg til gravfeltene 19-28 (foruten felt 25) utgjør den ene delen, i skjemaene kalt "Heggen 1", mens feltene 16, 17, 25 og 51-52 utgjør den andre delen, kalt "Heggen 2".

5.1.1 Heggen 1 (felt 1-15+18, 19-28)

På disse feltene av Heggen kirkegård har er 21 gravminner satt til bevaring, mens 22 gravminner er satt til gjenbruk. Dermed har vi sikret at de fleste typene gravminner vil bli værende i landskapet, enten ved bevaring eller gjenbruk. Det er tre typer gravminner vi ikke har bevart på disse feltene, og det er typene A (kvadratisk), H (naturstein) og K (jernplate). Det er flere årsaker til dette: Kategorien K (jernplate) finnes ikke på disse feltene, H (naturstein) er for ny, og de to kvadratiske gravminnene som finnes på feltene 19-28 er vurdert til å ikke være bevaringsverdige. Både typene A og K er representert gjennom både bevaring og gjenbruk på feltene til Heggen 2, og de finnes derfor likevel også på Heggen.

Heggen kirkegård, sett fra sørøst.

5.1.1.1 Bevare

21 gravminner er satt i kategorien Bevare på Heggen 1, av disse er 13 i privat eie.

Rektangulært, stående gravminne (B) er den typen gravminne som har størst antall foreslått til bevaring. Av de fem som er satt opp, er to foreslått på bakgrunn av historisk verdi.

Dette gjelder gravminnene:

- 1-22-4-0,1: her ligger landskapsmaleren A. Disen gravlagt. Han er én av de mest kjente kunstnerne fra Modum, og det er derfor viktig å bevare dette gravminnet for ettertiden.

- 1-28-5-6,7,8: her står det "Norge, mitt Norge", og teksten sikter til Ernst H. Larsen, som døde etter skader han fikk som fange under krigen.

Gravminnetypen C (rektangulært, liggende gravminne) er den vanligste typen gravminne på kirkegårdene, og lages fremdeles i dag. Opp gjennom 1900-tallet har det skjedd få endringer, og dermed er vi sikret at denne typen gravminne vil være representert i landskapet for fremtiden. Likevel er to gravminner av denne typen foreslått til bevaring på disse feltene.

Gravminne:

- 1-7-4-1: dette gravminnet er spesielt, og skaper en fin variasjon i blant de andre gravminnene av denne typen.
- 1-11-4-10,11: her ligger Gunnar Skinstad gravlagt, falt under 2. verdenskrig.

Gravnummer 1-7-4-1

Noen rektangulære gravminner har også vanger, og disse er plassert i gravminnetype D. Dette er gravminner som er relativt store, og har derfor gjerne mer enn to tilhørende graver. I en bevaringssammenheng er denne typen gravminne dermed, av plassmessige årsaker, vanskelig å ta vare på. Til tross for dette, skaper gravminner med vanger et variert landskap, og vi har derfor valgt å foreslå ett gravminne av typen D til bevaring på Heggen 1:

- 1-27-2-10,11: Dette gravminnet er ikke fullt så stort som andre gravminner av samme type.

Gravnummer 1-27-2-10,11

Gravminnetypen obelisk kan deles inn i to undergrupper, kvadratisk obelisk og flat obelisk. Disse typene er i skjemaene kalt henholdsvis E og F. Obelisk er en type gravminne som ikke lenger lages, og vi mener derfor det er viktig å ta vare på de som er igjen på kirkegårdene for å opprettholde variasjonen, enten ved bevaring eller gjenbruk. Obelisker viser i mange tilfeller kontinuerlig bruk over lenger tid, og gjenspeiler på den måten historie. På Heggen 1 er to kvadratiske obelisker, og tre flate obelisker, satt til bevaring.

Kategorien I består av gravminner med relieff i medaljonger som dekorasjon. På kirkegårdene i Modum har vi fire forskjellige relieff som er brukt på gravminner. De to vanligste relieffene er Thorvaldsens *Natten*, som avbilder en engel med senket hode og et barn i armene, og *Dagen*, hvor en engel med løftet hode og et barn på ryggen, er avbildet. I tillegg har vi noen få eksempler på gravminner med Kristusrelieff, hvor Kristi hode er avbildet. Til slutt har vi på våre kirkegårder ett eksempel på den sørgende Eros med sin senkede fakkell, som relieffmotiv. Vi har dessverre ikke mange igjen av denne typen på kirkegårdene, og bør derfor bevare de gjenværende relieffgravminnene for ettertiden. På Heggen 1 har vi tre slike gravminner, og de er alle satt til bevaring.

- 1-7-4-1: *Natten*.
- 1-22-3-3,4: *Dagen*.
- 1-27-6-15,16,17: Kristus i relieff.

1-27-6-15,16,17

En gravminnetype som var populær på 1800-tallet, men som vi dessverre har svært få eksempler av i Modum, er støpejernskorset. Vi mener at dette er en type gravminne vi må ta vare på, og de er derfor satt til bevaring. På Heggen 1 har vi ett eksempel på denne typen gravminne, J.

Liggende steinplater, type L, er en type gravminne som ikke lenger brukes, og er noen av de eldste gravminnene på kirkegårdene. Vi mener derfor det er viktig å bevare de steinplatene som er igjen. Heggen 1 har to liggende steinplater til bevaring.

Av gravminner plassert i kategorien Annet, er to gravminner satt til bevaring.

- 1-18-1-9,10,11: spesielt gravminne. Viser historie på samme måte som obelisker.
- 1-27-1-5,6: gravminne med en spesiell utforming. Gravminnet er stort, og er derfor vanskelig å gjenbruke.

1-18-1-9.10.11

5.1.1.2 Gjenbruk

22 gravminner er satt til gjenbruk på Heggen 1, og 19 av dem er i privat eie.

Av gravminner til gjenbruk på Heggen 1, peker flate obelisker seg ut. Ettersom vi har valgt at alle obelisker skal tas vare på, er det særlig i gjenbrukssammenheng dette merkes. Tre kvadratiske og femten flate obelisker er satt til gjenbruk. Foruten obeliskene er én av typen B, to av D og én av G foreslått til gjenbruk.

5.1.2 Heggen 2 (felt 51-52, 16, 17 og 25)

Heggen 2 omfatter feltene som omgir Heggens hovedinngangsparti i vest (16, 17, 25), i tillegg til kirkens sørvestre og sørøstre hjørner (51-52). I 1975 vedtok menighetsrådet en fredning av felt 16 og 17. De ville bevare området med sine særpregede gravminner som det var, mens resten av kirkegården skulle legges om. I tillegg ble områdene fredet for kistegravlegginger, men familiene kunne fortsatt bruke gravstedene til urnenedsettelse. Mange av gravminnene har smijernsrekkverk eller granittmur som innramming rundt gravstedet, og det varierer om det er stein-, helle- eller gressdekke. Felt 25 består av like spesielle og gamle gravminner, og behandles her som 16 og 17. På felt 51-52 ligger mange av de tidligere århundrenes sogneprester begravet. Disse feltene har en lokalhistorisk verdi, og vi finner her blant annet kirkegårdens eldste gravminne i stein (Sogneprest Simon Bendecke, d. 1792).

Heggen kirkegård, felt 25. Nordvest for kirken.

5.1.2.1 Bevare

I denne bevaringsplanen har vi valgt å fokusere på å bevare disse feltene med det særpregede de har. Dette er områder med gamle gravminner som er spesielle i kulturhistorisk sammenheng. Disse feltenes uttrykk skal derfor bevares, ettersom vi mener det er viktig for miljøet og kirkegårdslandskapet. Vi mener også at det er viktig at dette uttrykket er enhetlig, noe som fører til at nyere gravminnetyper ikke passer inn i miljøet, og egne regler må gjelde for disse områdene. Av de 141 gravminnene som er satt til bevaring totalt for alle kirkegårdene, ser vi av vedlegg 11 at Heggen har en stor andel av disse (76 gravminner), og årsaken til dette er nettopp disse feltene på Heggen 2, hvor 55 gravminner er foreslått til bevaring. Bare 24 av disse 55 gravminnene er i privat eie.

På Heggen 2 er alle typer gravminner representert ved bevaring, utenom J (jernkors).

Av de fire rektangulære, stående gravminnene (B) som er satt til bevaring på Heggen 2, vil vi trekke fram to gravminner med historisk verdi:

- 1-25-5-4,5: her ligger stortingsmannen Christopher Hornsrud gravlagt.
- 1-25-5-6,7: her ligger én av Modums mest kjente kunstmalere begravet, A. Kongsrud.

Som på Heggen 1, er obelisker av begge slag, et viktig variasjonselement i landskapet. Dessuten er disse typene gravminner tidsriktige for dette området, og de er med på å skape det uttrykket vi er interessert i på disse feltene. Av den kvadratiske typen (E) er fire gravminner satt til bevaring, mens åtte flate obelisker (F) er satt til bevaring. Tre av de åtte flate obeliskene hører til Wigersund familiegravsted på felt 17, og har derfor stor historisk verdi.

1-25-5-6,7:
Landskapsmaler A.
Kongsruds gravsted.

Gravminnetypen G (kulet) finnes det ikke så mange eksemplarer av på våre kirkegårder. På Heggen 2 er to gravminner av denne typen foreslått til bevaring:

- 1-17-10-12,13: gammel gravstøtte, Halfdan Heggen d. 1907. Bevares også på bakgrunn av navnet.
- 1-25-4-602: gammel gravstøtte, Chr. E. Hervig d. 1913.

Liggende steinplate: 1-25-3-14

Heggen 2 har bare ett gravminne av reliefftypen (I). Dette er naturligvis satt til bevaring.

De typene gravminner som dominerer Heggen 2 i bevaringssammenheng, er liggende gravminner, enten i jern (K) eller stein (L). Dette er de eldste typene gravminner som finnes på kirkegårdene, og de er viktige å bevare i alle tilfeller. Femten liggende jernplater og ti liggende steinplater er satt til bevaring på Heggen 2. De aller fleste av disse typene er ikke festet, da gravminnene er svært gamle. Men likevel er fem av jernplatene på felt 17 festet, og to av dem er fortsatt i bruk.

Heggen kirkegård, felt 17:
Wigersund familiegravsted

I kategorien Annet er seks gravminner satt til bevaring:

- 1-16-4-4,5: unik. Stående kors på kvadratisk sokkel.
- 1-17-2-25,26,27. 1-17-3-25. 1-17-3-27: bevare området. Disse tre gravminnene er identiske, og hører til samme gravsted, innrammet av støpejernsramme.
- 1-17-6-26,27b: én av Wigersund-gravene. Historisk verdi.
- 1-17-8-11: unik. Postament med urne satt inn i en nisje. Gravminnet som er rett vest for hovedinngang, nærmeste gravminne til inngang.

1-17-8-11: Nisje med urne

5.1.2.2 Gjenbruk

Gjenbruk er et godt alternativ i tillegg til fullstendig bevaring på Heggen 2, og vi har lagt vekt på å foreslå gjenbruk i størst mulig grad. Slik sikres dette enhetlige uttrykket vi søker å oppnå på disse feltene.

På Heggen 2 er 61 gravminner satt til gjenbruk, 39 er i privat eie. Av disse 61 finner vi størst antall i kategorien for rektangulære, liggende gravminner (C), hvor 21 gravminner er gjenbruksaktuelle. Dernest er 10 gravminner med vanger (D) satt til gjenbruk. Til tross for at de er store, er de et viktig element i Heggen 2 sitt kirkegårdsmiljø, og ønskes derfor bevart gjennom gjenbruk på disse feltene. Av typen A (kvadratisk) er ett gravminne satt til gjenbruk, mens tre av typen B (rektangulært, stående) er gjenbruksaktuelle.

Som vanlig er obelisker som ikke er satt til bevaring, satt til gjenbruk. Av den kvadratiske typen (E) er tre gjenbruksaktuelle, mens det er seks flate obelisker (F) til gjenbruk. I kategorien G (kulet) er ett gravminne gjenbruksaktuelt. De følgende typene gravminner (I-L) er gravminner som alltid settes til bevaring, og det er derfor naturligvis ingen av disse typene til gjenbruk. Til slutt, i kategorien for Annet, er det 16 gjenbruksaktuelle gravminner på Heggen 2. Tre av disse er innramminger av granittmur som ligger i bakken uten gravminne. Her har det opprinnelig vært graver, men de er fjernet og slettet, og dermed kan gravene brukes om igjen. Men det er altså ikke snakk om gravminner som må slipes ned.

Det er viktig også i gjenbrukssammenheng å bevare gravstedene på Heggen 2 med innramminger, enten av granittmur eller støpejernsramme, ettersom det er en viktig faktor i disse feltenes uttrykk.

5.2 Nykirke kirkegård

Nykirke kirkegård har et variert landskap som omfatter mange forskjellige gravminnetyper. Dessverre finnes det ingen eksemplarer av typene G og I på denne kirkegården, og kvadratisk gravminne (A) er verken bevart gjennom bevaring eller gjenbruk.

5.2.1 Bevare

På Nykirke kirkegård er 19 gravminner satt til bevaring totalt. Disse 19 gravminnene er fordelt på kategoriene B, E, F, J, K, L og Annet. Bare seks av disse gravminnene er i privat eie.

Hovedvekten av bevaringsaktuelle gravminner på Nykirke kirkegård er de gamle familiegravene og gravminnene fra Blaafarveværkstiden på kirkegårdens sørøstre del. Det er i alt seks såkalte innramminger på Nykirke. En innramming er bygd opp av en gråsteinsmur som hever hele gravstedet over bakkenivå, og kan ha et støpejernsgjerde på toppen, som omkranser gravstedet. Fire av innrammingene på Nykirke har et slikt støpejernsgjerde, to av dem har mur uten gjerde. Hver innramming har ett gravminne. Gravminnene fra Blaafarveværkstiden er plassert i en egen galleriavdeling i sørøstre hjørne av kirkegården. Alle innrammingene og galleriavdelingen med Blaafarveværksgravene skal bevares som de er, dette omfatter også gjerder og mur.

Innramming, Gregersen.

I galleriavdelingen er det fem liggende jernplater og ett jernskors. Alle de fem jernplatene er gravminner for personer som har hatt forskjellige stillinger ved, eller tilknytning til, Blaafarveværket på midten av 1800-tallet. Jernkorset er ikke tilknyttet Blaafarveværket, men var en vanlig type gravminne på denne tiden.

Gravminnene i de seks innrammingene fordeler seg på ulike typer:

- Felt C-Müller: dette gravminne er av typen Annet. Unik. Kvadratisk snitt, med byste av kvinnefigur plassert oppå postamentet. Omgitt av støpejernsgjerde. Denne innrammingen er også tilknyttet Blaafarveværket.
- Felt B-Collett: jernplate. Familiegravsted for Collet. Her ligger blant andre Peter Collett gravlagt (d. 1785), som var "HERRE TIL BUSCHRUD GAARD", som gravminnets inskripsjon sier. Omgitt av støpejernsgjerde.
- B-1-4: Gregersens familiegravsted. Liggende steinplate. Omgitt av støpejernsgjerde. Dette gravstedet er festet.
- B-1-1: Familiegravsted for Sveaas. Hører til kategorien Annet. Omgitt av støpejernsgjerde. Dette gravstedet er også festet.
- Felt B-Fosby: liggende steinplate. Innramming av mur.
- Felt B-utkanten : gravminne av typen Annet. Rektangulært gravminne på postament med gavlfornmet topp. Foran gravminne ligger en ramme av granitt.

Müller-grav

Galleriavdelingen

Tre gravminner av typen rektangulær, stående (B) er satt til bevaring.

- 2-Gn-1-13,14,15,16: viser historie
- 2-Gn-1-19: dette er et eksempel på et enkelt og lite gravminne. Samtidig er dette et spesielt gravminne, da det ikke er så vanlig å ha grov overflate og en innsatt glassplate til inskripsjon. Barnegrav fra 1938.
- 2-Gn-1-23,24,25: her er yrkestittelen interessant: fanejunker. Dette er en tittel som ikke lenger er i bruk. Fram til 1927 var dette høyeste underoffisersgrad i Norge.

2-Gn-1-19

To obelisker, én av hver type, er satt til bevaring på Nykirke.

5.2.2 Gjenbruk

16 gravminner av typene B, C, D, E og F er vurdert som gjenbruksaktuelle på Nykirke. Blant disse er fem gravminner av typen flate obelisker (F), og én av typen kvadratisk obelisk (E), satt til gjenbruk. Tre rektangulære, stående gravminner (B) er plassert til gjenbruk, ettersom også de vil skape god variasjon i landskapet.

Blant de fire rektangulære, liggende (C) og de tre gravminnene med vanger (D) som står til gjenbruk, er det en del gravminner som er relativt store. Til tross for at vi i utgangspunktet har vurdert så store gravminner til å ikke skulle bevares, har vi likevel valgt å sette disse gravminnene til gjenbruk på Nykirke, ettersom vi mener de skaper den variasjonen der som vi ønsker å oppnå.

13 av de 16 gravminnene til gjenbruk er i privat eie.

Liggende, rekatangulært gravminne (C).

5.3 Snarum kirkegård

På Snarum kirkegård finnes det ingen gravminner av typene H, J, K og L, dessuten er ikke typene A og G bevart gjennom bevaring eller gjenbruk.

5.3.1 Bevare

13 gravminner på Snarum kirkegård er satt til bevaring, og 7 av disse er i privat eie.

Gravminner med relieffdekorasjon (I) er en type gravminne som dominerer i bevaringssammenheng på Snarum kirkegård. Dette er en type gravminne som er relativt sjelden på våre kirkegårder, men på Snarum fins det hele fem av denne typen:

- 3-2A-1-9,10,11,12: Eros med sin senkede fakkell.
- 3-3A-1-10: Kristusrelieff
- 3-3A-1-11: dette gravminnet er brukt på begge sider, og har medaljong med relieff på begge sidene. Forside: Kristusrelieff. Bakside: *Dagen*.
- Galleriavdeling 1: *Natten*.
- Galleriavdeling 2: *Natten*.

3-2A-1-9,10,11,12

Som det fremgår av punktene over, har Snarum kirkegård en egen galleriavdeling hvor tre gamle gravminner er samlet. Denne avdelingen er plassert på kirkegårdens sørvestre del, ved gjerdet mot kirken. I tillegg til de to gravminnene med relieff, står et tredje gravminne av typen flat obelisk der. Galleriavdelingen skal bevares slik som den er.

I tillegg til den flate obelirken i galleriavdelingen, to andre flate obelisker (F) satt til bevaring. Av Snarums to kvadratiske obelisker (E) er én satt til bevaring. Dette er obelisker som viser historie og bruk over tid.

Av gravminnetypen Annet er tre gravminner vurdert som bevaringsverdige:

- 3-1A-1-14: Rektangulært gravminne på postament med gavlfornet topp.
- 3-4B-3-1: gravminne med kvadratisk snitt med en skråplate til inskripsjon. På toppen står et marmorkors, og nederst er en medaljong med relieffet *Dagen*.
- 3-5C-4-11,12,13: viser historie på samme måte som obelisker, jf. Heggen 1.

3-4B-3-1

Ett gravminne av typen rektangulært, stående, er satt til bevaring:

- 3-4B-3-2: her har vi yrkestittelen "Skogbestyrer".

5.3.2 Gjenbruk

På Snarum kirkegård er 14 gravminner satt til gjenbruk, hvorav 12 er i privat eie. Disse fordeler seg på typene B, C, D, E og F.

Ett gravminne av typen rektangulær, stående (B) er satt til gjenbruk:

3-3A-5-402

- 3-3A-5-402: dette er et gravminne som er grovt, og ikke polert som de fleste andre gravminner. På kirkegårdene i Modum har vi ikke så mange eksemplarer av denne typen gravminne, det settes derfor til gjenbruk.

For øvrig er to rektangulære, liggende gravminner (C), fire gravminner med vanger (D), samt én kvadratisk obelisk og fem flate obelisker satt til gjenbruk på Snarum kirkegård.

5.4 Åmot kirkegård

På Åmot kirkegård finner vi eksempler på gravminnetypene A, B, C, D, E, F og Annet, mens det dessverre ikke er gravminner av typene fra G-L. Alle typene gravminner som finnes på kirkegården er bevart, enten ved bevaring eller gjenbruk.

5.4.1 Bevare

De ti gravminnene som er satt til bevaring på Åmot kirkegård, fordeler seg på de fire typene B, C, E og Annet, og fem av dem er i privat eie.

Flesteparten av disse ti gravminnene hører til kategorien Annet, hvor fem er satt til bevaring:

- 4-A-n-1,2,3: et av de eldste gravminnene på kirkegården, 1917. Unik, det finnes ikke tilsvarende på kirkegårdene i Modum. Trolig gammel tårnstøtte.
- 4-A-n-5: også et av de eldste gravminnene, 1917. Også denne er unik.
- 4-B-1-1: Her ligger flyvesoldat Ernst Joh. Erlandsen, d. 1940.
- 4-G-a-13: Her ligger Kaare Sundby, krigsoffer, d. 1945.
- 4-G-b-1,2: Dette gravminnet er også unikt.

Av rektangulære, stående gravminner er tre satt til bevaring. Disse skaper god variasjon i landskapet, og alle er fra første halvdel av 1900-tallet. To av disse gravminnene har også yrkestitler i inskripsjonen: "Urmaker" og "Lærer". Ett gravminne av typen C er satt til bevaring.

Én kvadratisk obelisk er satt til bevaring:

- 4-F-a-11,12: Dette er et av de eldste gravminnene, og viser bruk over tid.

5.4.2 Gjenbruk

På Åmot kirkegård er til sammen ni gravminner satt til gjenbruk, og av disse er åtte i privat eie. Disse ni gravminnene er av typene A, C, D og F.

Fem flate obelisker og to gravminner med vanger, er satt til gjenbruk. Disse vil skape god variasjon i kirkegårdslandskapet. I tillegg er ett rektangulært, liggende gravminne og et kvadratisk gravminne vurdert som gjenbruksaktuelle.

5.5 Rud kirkegård

Gravminner av typene A, B, C, D, E, H og Annet er registrert på Rud kirkegård.

4-A-n-1,2,3

4-A-n-5

Flat obelisk

Av disse er typene B, C, D, E og Annet bevart gjennom bevaring og gjenbruk.

5.5.1 Bevare

Fem gravminner er vurdert som bevaringsverdige på Rud kirkegård, og fire av disse gravminnene er i privat eie. Disse gravminnene fordeler seg på de fire kategoriene B, C, E og Annet.

Av den rektangulære, liggende typen gravminne (C), er ett eksemplar til bevaring. To eksemplarer av den rektangulære, stående gravminnetypen (B), er satt til bevaring:

- 5-E-1-5,6,7,8: fint variasjonselement i landskapet.
- 5-E-3-3,4: dette gravminnet har større tykkelse enn vanlig, og er også et fint variasjonselement i landskapet. Gravminnet har yrkestittel: ”Opsynsmand”.

Det eldste gravminnet på Rud kirkegård er av typen kvadratisk obelisk, og er naturligvis beregnet som bevaringsverdig:

- 5-G-2-6,7: eldst på kirkegården (1924). Dette er det eneste eksemplaret av gravminnetypen obelisk, og er derfor viktig å ta vare på av den grunn også.

Et annet gravminne på Rud kirkegård er også spesielt. Det hører hjemme i kategorien Annet, og skiller seg ut fra de andre gravminnene på denne kirkegården.

- 5-G-4-18: stort marmorkors på postament. Et av de eldste gravminnene på Rud kirkegård. Dette gravminnet er ikke festet.

5-G-2-6,7

5-G-4-18

5.5.2 Gjenbruk

Fire gravminner fordelt på de tre kategoriene C, D og Annet står til gjenbruk på Rud kirkegård. Alle de fire gravminnene er i privat eie.

Som på Nykirke, er gravminnene som står til gjenbruk på Rud, relativt store. Hvis vi ser kirkegården under ett, er de fleste gravminner relativt små, og vi oppnår derfor her en variasjon i gravminnestørrelse ved å gjenbruke disse gravminnene.

Til gjenbruk er ett rektangulært, liggende gravminne, to gravminner med vanger og ett gravminne fra kategorien Annet.

5.6 Vestre Spone kirkegård

Vestre Spone kirkegård har et variert kirkegårdslandskap i utgangspunktet med et mangfold av gravminnetyper. Foruten typene H, K og L er alle typene gravminner blitt registrert, og bevares gjennom bevaring og gjenbruk.

5.6.1 Bevare

På Vestre Spone står mange gamle gravminner fortsatt på kirkegården, og vi finner derfor her et relativt høyt bevaringsstall i forhold til det totale antallet registrerte gravminner på kirkegården. Av de 40 registrerte gravminnene, er hele 15 vurdert som bevaringsverdige. Bare sju av disse er i privat eie.

I kategorien Annet er fire gravminner satt til bevaring. Alle gravminnene som er til bevaring i denne kategorien, er gamle. I tillegg er to av dem unike i Modum:

- 6-F-c-1,2,3: unik. Gravminnet består av et kvadratisk postament med en brutt søyle oppå (symbol på et avbrutt liv). Med inskripsjoner på flere sider av postamentet, er dette et gammelt gravminne som viser bruk over tid, på samme måte som obelisker.
- 6-G-b-1,2,3,4: unik. Kvadratisk postament med inskripsjon på flere sider, på toppen er en marmorengel. Viser historie på samme måte som en obelisk.

Begge disse gravminnene er festet.

6-F-c-1,2,3

6-G-b-1,2,3,4

Hver av gravminnetypene A, B og C har ett gravminne satt til bevaring. Gravminnet av typen rektangulært, stående (B) er et av de eldste gravminnene på kirkegården (1891), og er plassert i en slags galleriavdeling øst for kirken. Det rektangulære, liggende gravminnet (C) har den tidligere omtalte yrkestittelen ”fanejunker”.

Vestre Spone kirkegård har til sammen femten obelisker, seks kvadratiske og ni flate. Av disse er to kvadratiske og fire flate obelisker satt til bevaring. De gjenværende obeliskene er til gjenbruk. Vurderingene har i hovedsak blitt gjort på bakgrunn av alder, de eldste er satt bevaring. Én av de flate obeliskene burde trekkes frem, da også den er unik i Modum:

- 6-A-b-16,17,18: unik. Dette er en flat obelisk med en annerledes utforming. Den er blant annet bredere enn vanlige flate obelisker og har annerledes bekroning. På toppen står et stort steinkors. Det er et gammelt gravminne, og har inskripsjoner på begge sider. Gravminnet er festet.

6-A-b-16,17,18

Det finnes ett gravminne med relieff på Vestre Spone kirkegård, dette er til bevaring:

- 6-G-d-7: relieffet viser *Natten*.

Det tredje jernkorset vi har på kirkegårdene i Modum, er her på Vestre Spone. Dette jernkorset er kirkegårdens eldste gravminne: det er fra 1880 – samme år som kirken ble bygd.

5.6.2 Gjenbruk

13 gravminner er gjenbruksaktuelle på Vestre Spone kirkegård, og 8 av dem er i privat eie. De fordeler seg på kategoriene B-G.

De aller fleste av de 13 gravminnene til gjenbruk, er obelisker. Fire kvadratiske og fem flate obelisker er satt til gjenbruk. I tillegg er ett rektangulært, stående gravminne, ett rektangulært, liggende gravminne, til gjenbruk. Det rektangulære liggende gravminnet har en uvanlig utforming:

- 6-C-d-5,6,7,8: Gravminnet er hugd ut av én stein, men det ser ut som det er to steinblokker delt av et steinkors.

Det er bare ett eksemplar av gravminnetypen med vanger (D) på kirkegården, og tilsvarende for den gravminnetypen som er kulet (G). Begge disse er satt til gjenbruk.

6-C-d-5,6,7,8

5.7 Gulsrud kirkegård

Gulsrud kirkegård er den minste kirkegården i Modum. De registrerte gravminnene er av typene kvadratisk (A), rektangulær, stående (B), rektangulær, liggende (C), med vanger (D) og flat obelisk (F). Typene A, B, C og F bevares gjennom enten bevaring eller gjenbruk.

5.7.1 Bevare

Tre gravminner av typene kvadratisk, rektangulær og flat obelisk er satt til bevaring. To av de tre gravminnene er i privat eie.

- 7-B-a-16: kvadratisk (A). Representerer det enkle.
- 7-B-e-1,2: rektangulært, stående (B). Et av de eldste gravminnene på Gulsrud.
- 7-B-g-1,2: flat obelisk (F). Eneste obelisk på Gulsrud, og et av de eldste gravminnene på kirkegården.

7-B-e-1,2

5.7.2 Gjenbruk

På Gulsrud kirkegård er to gravminner vurdert som gjenbruksaktuelle, fordelt på de to typene rektangulær stående og liggende. Begge er i privat eie.

- 7-B-c-1,2: rektangulært, stående (B). Et av de eldste gravminnene.
- 7-A-h-7: rektangulært, liggende (C). Fint gravminne av denne typen. Representerer et "vanlig" gravminne fra denne tiden (1954).

5.8 Prestegraver på Heggen

De gamle prestegravene på Heggen representerer ulike typer gravminner som hver for seg er foreslått til bevaring ut fra at de er noen av kirkegårdens eldste graver og mange av dem er dessuten spesielle eller unike gravminner. Beliggenheten er vist under:

Navn	Sokneprest	Plassering
Simond Bendecke	175? – 1792	52-0-H
Chr Teilman	1792 - 1814	52-0-F
Chr Essendrop	1814 – 1837	51-0-B
Jørgen Tandberg	1838 – 1860	25 – 6 – 3
Thomas Stang	1865 – 1875	25 – 8 – 4
Bernt Grønvold	1875 – 1896	52-0-I
Mathias Amlund	1897 – 1929	52-1-3,4
E. Poulsen	1939 – 1949	52-1-1,2

6 OVERSIKT OVER GRAVSTEDER TIL BEVARING

Kirke	Felt	Rad	Nummer	Kirke	Felt	Rad	Nummer	Kirke	Felt	Rad	Nummer
Heggen	7	4	1		25	4	2		2A	4	6
	7	4	12,13		25	4	7		3A	1	10
	11	4	1,2		25	5	4,5		3A	1	11
	11	4	10,11		25	5	6,7		4B	3	1
	13	1	9,10,11		25	6	3		4B	3	2
	13	2	9,10,11		25	7	2,3,4		5C	4	11,12,13
	16	2	3,4,5	Heggen	25	8	3,4		Galleriavdeling 1, 2,3		
	16	3	4,5		25	8	5,6,7	Åmot	A	N	1,2,3
	16	4	4,5		25	9	5,6		A	N	5
	16	7	1		25	9	1		B	L	1
	16	8	5		27	1	5,6		F	A	4,5
	17	2	19, 20		27	2	10,11		F	A	11,12
	17	2	25,26,27		27	3	16	Åmot	F	D	15
	17	3	25,26,27		27	4	4		G	A	13
	17	5	17		27	6	16,17		G	B	1,2
	17	6	15,16		28	5	6		G	C	1,2
	17	6	24		28	5	7,8		G	G	1,2,3
	17	6	26		51	0	B		H	L	8,9,10
	17	8	10,11,12		51	1	1,2	Rud	E	1	5,6
	17	8	27		52	0	H		E	1	7,8
	17	9	9,10,11,12		52	0	F		E	3	3,4
	17	10	5,6,7		52	0	I		F	1	3
	17	10	12		52	1	1,2		G	2	6,7
	17	10	13		52	1	3,4		G	4	18
	17	10	23,24	Nykirke	B	1	1	V. Spone	A	B	16,17,18
	17	10	25,26,27		B	2	202		A	E	15(1+2)
	17	11	5,6,7		B	6	1,2,3,4		C	C	5,6
	17	11	12,13		B	10	7,8,9		D	B	1
	17	11	20		G	1	13,14,15,16		D	C	7,8
	18	1	9,10,11		G	1	19		D	D	14
	18	3	6		G	1	23,24,25		E	A	1,2
	18	4	8,9		G	3	31,32,33		E	A	3,4
	18	5	5		G	3	34,35		E	A	8,9,10,11
	20	6	3,4		Galleriavdeling				E	C	3,4
	22	3	3,4		Blaafaveverket				F	B	13,14
	22	4	0,1		Collett				F	C	1,2,3
	22	7	11		Gregersen				G	B	1,2,3,4
	22	8	13		Müller				G	D	6,7
					Sveaas				Galleriavdeling 1		
	25	2	9,10	Snarum	1A	1	14	Gulsrud	B	A	16
	25	2	11		2A	1	6,7,8		B	E	1,2
	25	3	9		2A	1	9,10,11,12		B	G	1,2
	25	3	13		2A	3	3,4				

7 OVERSIKT OVER GRAVSTEDER TIL GJENBRUK

Kirke	Felt	rad	nummer	Kirke	Felt	Rad	Nummer	Kirke	Felt	Rad	Nummer	
Heggen	3	5	1,2,3	Heggen	17	11	21,22	Nykirke	G	1	3,4,5	
	5	3	3		17	11	15,16,17		G	2	1,2	
	10	5	4,5		17	11	23		G	2	12,13	
	13	6	10,11		18	3	7		G	3	10,11	
	16	0	1,2		18	3	8,9		G	3	34,35	
	16	0	8,9		18	3	10,11		Snarum	2A	1	5
	16	1	1,2		18	4	16			2A	2	5
	16	5	9		18	5	3,4			2A	2	5,6,7
	16	6	3		18	6	4			2A	4	10,11
	16	6	4		19	1	9			2B	3	3,4
	16	6	9		20	1	3,4			3A	5	402
	16	7	3,4		20	1	9,1			3A	4	1,2
	16	8	1,2		20	6	1,2			3B	3	10
	16	8	3,4		22	4	2,3			4A	3	10,11
	16	8	8		23	4	1,2			4B	1	4,5
	16	10	1,2,3		25	1	0,1			5B	3	5
	16	11	2		25	1	2,3			5B	4	1,2
16	11	9, 10	25	1	4,5	5C	1	1,2,3,4				
17	1	21,22	25	1	6	5C	1	8,9,10				
17	1	23	25	2	3,4	Åmot	B	G		6,7		
17	1	24	25	2	5,6		D	C		8,9,10		
17	1	25	25	3	3,4		F	A		10		
17	1	26,27	25	3	10,11,12		G	G	1,2,3a+b			
17	2	21,22	25	4	4,5		H	E	4,5			
17	3	22	25	4	6		H	E	7			
17	4	21	25	4	12,13		H	N	7,8			
17	4	22	25	5	8		H	N	9			
17	4	23,24	25	6	4,5		Rud	D	1	4,5		
17	4	26,27	25	6	8,9			G	1	1,2		
17	5	20	25	7	8,9			G	2	16		
17	5	26,27	26	3	7,8			G	2	28		
17	7	13	26	3	9		V. Spone	A	A	12,13		
17	7	16,17	26	3	902			A	C	15,16,17,18		
17	7	19,20	27	8	2,3			A	D	9, 10		
17	8	8,9	28	6	14			A	E	10		
17	8	13,14,15	28	6	15,16			A	E	11,12,13		
17	8	18,19	Nykirke	A	4	10,11		B	C	14		
17	9	7		B	3	4,5		B	E	12,13		
17	9	15,16		B	8	12,13		C	D	5,6,7		
17	9	21,22		B	10	1,2		D	C	6,7		
17	9	23,24		B	10	3,4,5		E	A	9		
17	9	25,26,27		B	10	19,20	E	D	7			
17	10	1		D	4	42,43	E	F	1,2			
17	10	3,4		E	1	1,2	Gulsrud	G	D	3,4		
17	10	8,9,10		E	2	3,4		A	H	7		
17	11	2,3		F	1	5,6		B	C	1,2		
17	11	10,11	F	3	36,37							

8 KONSEKVENSER OG ØKONOMISKE FORHOLD

Bevaringsplanen for kirkegårdene i Modum kommune får noen konsekvenser for kommunen, gravminneeierne og kirkegårdene. Disse konsekvensene vil komme til uttrykk i form av nye vedtekter for gravminner på enkelte områder, og i form av konkrete tiltak som må utføres. Gjennomføringen av bevaringsplanen vil få økonomiske konsekvenser for kommunen. I det følgende er det sett nærmere på hva slags konsekvenser og økonomiske forhold en gjennomføring av bevaringsplanen vil medføre.

8.1 Konsekvenser

8.1.1 Nye kirkegårdsvedtekter

Flere av gravminnene som er satt til bevaring, er i privat eie. Når kommunen likevel går inn for å bevare disse, må kirkegårdsvedtektene endres med nye bestemmelser som omhandler hvilke regler som skal gjelde for gravminnene og gravutstyret som skal bevares. På Heggen kirkegård er det utarbeidet særbestemmelser for området som består av feltene 16, 17 og 25. Også i den sammenheng må det vedtas nye kirkegårdsvedtekter. Her følger forslag til nye kirkegårdsvedtekter:

§10 BEVARING AV GRAVMINNER I PRIVAT EIE

For gravminner og annet utstyr på grav som ønskes bevart ut fra vedtatt bevaringsplan for kirkegårdene i Modum av 2008, og som er i privat eie, gjøres en skriftlig avtale med eieren (festeren) om bevaring.

Avtalen må forutsette at

- *Bevaringen ikke får noen følge for bruken av gravstedet*
- *At gravutstyret ikke suppleres eller forenkles*
- *At det likevel skal være anledning til å legge ned en navneplate i bakken i høyde med terrenget omkring når det ikke er plass til flere navn på gravminnet*
- *At alt gravutstyret overtas av kirkegården dersom festeavtalen opphører*

§11 SÆRBESTEMMELSER FOR FELTENE 16, 17, OG 25 PÅ HEGGEN KIRKEGÅRD

Feltene skal bevares for ettertiden med de gamle gravminnene, støttemuren og stakittene slik bevaringsplanen av 2008 legger opp til både ved bevaring og gjenbruk. Dersom det opprettes nye festeavtaler i området, skal kirkegårdsmyndighetene stille særskilte krav til gravminne. Det skal legges vekt på materialbruk, form og størrelse, slik at det nye utstyret i størst mulig grad harmoniserer med det som er bevart.

Gravene skal kun benyttes til urner. Enker/enkemenn etter tidligere gravlagte i kiste, kan likevel få kistebegravelse her.

Gravsteder som består av flere enn to graver kan få redusert betaling, slik at det bare betales for to graver.

8.1.2 Restaurering av gravminner til bevaring

Mange av de bevaringsverdige gravminnene er i dårlig stand, og i den sammenheng reises spørsmålet om restaurering av gravminnene. Vi har gravminner både av jern og stein til bevaring, og disse krever restaurering av forskjellig slag.

En vanlig årsak til at et gravminne er i dårlig stand, er tilgangen på vann og fukt. Vann og fuktighet er skadelig både for stein- og jerngravminner; enten ved at det trekker inn i steinen gjennom sprekker og sprenger steinen når det fryser, eller ved at det fører til korrosjon på jern. Vann fører med seg alger, lav og mose, noe som er med på å bryte ned steingravminner. Lav kan ofte sees på steinens overflate som en skorpe, men har grodd ut fra sprekker og hull inne i steinen, og er derfor vanskelig å bli kvitt. Korrosjon på jern er også en nedbrytingsprosess. På gravminner som er kombinert av stein og jern, skjer lett en misfarging av steinen som følge av jernets korrosjon.

Disse skadene kan forhindres og avgrenses ved at det dreneres rundt gravminnene, og at vegetasjon i gravminnenes nærhet fjernes, slik at det blir godt opptørk. Lav, mose og alger kan fjernes på vår og høst ved vasking av gravminnet. Gravminner av jern bør også vaskes, slik at støv, pollen og annen forurensning som holder på fuktighet, blir fjernet.

Tiltakene vi nå har vært inne på er noen av tiltakene som kan gjøres for å forhindre og forebygge videre forurensning og nedbrytning av gravminnene, og slike tiltak er viktige. Uten forebyggende tiltak, vil gravminnene bli ødelagt, og de vil miste sin kulturhistoriske verdi i lokalsamfunnet.

8.1.3 Oppussing av gravminner til gjenbruk

Gravminner som er satt til gjenbruk krever også noen tiltak fra kommunen. Ettersom de skal brukes om igjen, vil gjenbruksaktuelle gravminner trenge oppussing i form av nedsliping, slik at det opprinnelige utseende bevares, men inskripsjoner kan gjøres på nytt.

8.2 Økonomiske forhold

Oversikt over gravminner som kommunen har ansvaret for i 2007

Kirkegård:	Totalt	Bevare	Gjenbruk	Kan fjernes
Heggen	79	39	25	15
Nykirke	26	13	3	10
Snarum	20	6	2	12
Åmot	20	5	1	14
Rud	2	1	0	1
Vestre Spone	17	8	5	4
Gulsrud	2	1	0	1
Sum:	166	73	36	57

Fremtidige utgifter/inntekter

Beskrivelse	Enhet	Antall	Enhetspris	Sum
Restaurering av bevarte gravminner i offentlig eie	stk	73	5000	365 000
Klargjøring til salg av gravminner i offentlig eie	stk	36	6000	216 000
Salg av klargjorte gravminner	stk	15	-6000	-90 000
Utgifter i en 5 års periode				491 000
Utgifter pr år i en 5 års periode				92 500

Når et gravminne i offentlig eie foreslås bevart, ligger det i dette at gravminnet blir stående på den eller de gravene gravminnet representerer. Det blir ikke lenger anledning til å gravlegge noen i disse gravene. Gravene går altså ut av bruk. Hver grav representerer en verdi lik anleggskostnaden av en ny grav. I dag regnes denne å være fra 8.000 til 20.000 kr for en

kistegrav og noe mindre for en urnegrav, avhengig av områdets anskaffelsesverdi og egnetheten for gravlegging. Hvis det er god plass på kirkegårdene er det mindre aktuelt å regne gjenskaffelsesverdi for gravene som tas ut av bruk.

Når et gravminne i privat eie foreslås bevart, vil det være opp til festeren av gravstedet hvor lenge de ønsker å bruke gravstedet. Etter 60 år etter siste gravlegging går likevel gravstedet tilbake til kirkegården, og gravene vil da tas ut av bruk. Dermed bør det være både i kommunens og festerens interesse at gravstedet er i bruk lengst mulig.

Mange av gravminnene som er foreslått til bevaring i denne planen trenger oppussing, det gjelder også deler av gravutstyret noen steder. Ved å beregne en gjennomsnittspris på 5.000kr pr gravminne, vil prisen for å sette bevaringsverdige gravminner i stand bli ca 365.000 kr. Det er viktig å gjøre oppmerksom på at gravsteder om blir vedtatt bevart og som er i offentlig eie, ikke vil bli stelt med blomsterbed foran gravminnet, det blir kun gress. For gravene på felt 16, 17 og 23, blir det materialet graven er dekket med.

Når et gravminne i offentlig eie foreslås gjenbrukt, betyr det at steinen blir slipt ned og satt opp igjen, og at gravstedet kan tilbys til ny gravlegging eller urnenedsettelse. Den nye festeren av gravstedet dekker kostnadene med nedsliping og oppsetting samt kommunens administrasjon. Prisen på gravsteinen vil likevel bli billigere enn en vanlig gravstein fra steinleverandørenes lister. Gjenbruk av gravsteiner betyr at vi også kan bruke gravene på nytt.

Når et gravminne i privat eie foreslås gjenbrukt, må kirkegårdsmyndighetene innhente tillatelse fra gravminneieren når vedkommende sier opp festet av graven. Hvis eieren av gravminnet ønsker å beholde gravminnet for å bruke det et annet sted eller knuse det, vil det være opp til vedkommende selv å fjerne gravminnet fra kirkegården. Hvis eieren ikke ønsker at gravminnet skal gjenbrukes, så må det respekteres. Bevaringsplanen gir da en enkel oversikt over andre gravminner av lignende form som det kan være aktuelt å sette til gjenbruk i stedet.

Vedlegg 23 viser kostnadene forbundet ved å slipe ned og klargjøre steiner til gjenbruk. Hvis vi bruker en gjennomsnittspris på 6000kr pr stein og regner med å selge steinen for samme pris, vil vi i en 5års periode med salg av 15 steiner ha en kostnad på $216.000\text{kr} - 90.000\text{kr} = 120.000\text{kr}$. Denne summen baserer seg på at vi klargjør til gjenbruk alle steinene i offentlig eie som er foreslått til gjenbruk. Arbeidet bør lyses ut på anbud.

Fremtidige inntekter av gjenbrukbare steiner (av de som ikke blir solgt de første 5 årene) kan være med å dekke fremtidige utgifter til bevaring og gjenbruk av nye gravsteiner som overtas av kirkegårdsmyndighetene.

Vi har i dag mange gravminner som står på vent for vurdering om de skal bevares, gjenbrukes eller fjernes. Dette gir bevaringsplanen svar på. Gravsteiner i offentlig eie som i følge bevaringsplanen kan fjernes, kan nå fjernes og gravene kan brukes på nytt. Gjenbruk av gravsteiner fører også til at gravene kan brukes på nytt. Til sammen vil vi nå få frigjort noen flere graver til gjenbruk enn det vi tar ut av bruk ved bevaring. Dessuten åpner de nye kirkegårdsvedtektene for at vi kan ta i bruk flere av gravene på feltene 16, 17 og 25 til nye urnegraver.